

Çocuklarla iletişimde bir araç olarak kuklaların etkisi*

The effect of puppets as a communication tool for children

İşinsu Ersan Öztürk

Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, Sahne Tasarımı, Anasanat Dalı, Türkiye,
e-mail: isinsu.ersan@deu.edu.tr

Öz

Sanatın her türünün çocuk gelişiminde önemli bir rolü vardır. Kukla ve kukla tiyatrosu her yaşa hitap etse de özellikle erken çocukluk dönemlerinde daha derin izler bırakma gücüne sahiptir. Estetik ve eğlendirici bir izlek olmanın ötesinde, kukla, eğitim ve öğretimde konvansiyonel yöntemlerin yanında sonuç veren bir alternatiftir. Küçük çocukların erken çocukluk dönemlerinde olumlu sosyal gelişimini sağlayan öğretim uygulamalarından biri de kuklanın bu amaçla araçsal kullanımı ile sağlanmaktadır. Konvansiyonel eğitimin tek yönlü iletişimine karşın kuklalar duyulara hitap eden deneyimle öğrenmeye olanak vermektedir. Bu çalışmanın amacı, çocuklarla iletişimde olduğu kadar çocukların iletişim becerilerini geliştirmede kuklaların araç olarak kullanılabilmesine dikkat çekmektir. Kuklaların temsil gücünden kaynaklı oluşturdukları sözel olmayan sembolik dil görsel bir iletişime olanak vermektedir. Bununla beraber dil becerisi yanında, hareket, koordinasyon, duyuşal ve sosyal becerilerin gelişmesinde de kuklaların potansiyelini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda kukla tiyatrosu, çocuk ve tiyatro ilişkisinin yanısıra oyun ve iletişim konularında teorik çerçeve sunumu ile ilgili literatürün sunulması ve uygulama örneklerinin incelenerek aktarılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Kukla, İletişim, Eğitim, Çocuk.

* Bu makale Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Programı'na daveti ile yapılmış "Kuklalar ve Kukla Anlatıları Semineri"nden üretilmiştir.

Citation/Atf: ERSAN ÖZTÜRK, I. (2022). Çocuklarla iletişimde bir araç olarak kuklaların etkisi. *Journal of Arts*. 5(1): 27-34, DOI: 10.31566/arts.5.1.04

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
İşinsu Ersan Öztürk
E-mail: isinsu.ersan@deu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

Each and every type of art has a significant role in child development. Although puppetry and puppet theatre appeal to both children and adults, it has power to make a deeper impact during early childhood. Beyond being aesthetic and fun theme, puppet is a resultful alternative compared to conventional education and training. Through early childhood periods of young children one of the educational practices that enables positive social development is supplied by the utility of puppets for this purpose. Despite conventional education's one-way communication, puppets offer learning by sensuous experience. This study aims to remark that puppets can be utilized as a tool to communicate with children as well as to improve children's communication skills. The symbolic but not verbal language that originated from representation power of puppet enables another type of communication. Nonetheless it is emphasized that puppets' potential to improve movement, coordination, sensory and social skills besides the language skills. Accordingly, it is aimed narrate the theoretical framework upon relevant literature review on puppet theatre, relation of children and theatre as well as play and communication also investigation of application examples.

Keywords: Puppet, Communication, Education, Child.

1. GİRİŞ

Kukla tiyatrosunun tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Gölge tiyatrosu için gerekenin yalnızca ışık kaynağı, gölge oluşturacak bir nesne ve gölgenin yansıtacağı bir yüzey olduğu düşünülürse; insanlık ateş yakmayı öğrendikten kısa bir zaman sonra gece mağara yüzeyinde kendi hareketli gölgelerini fark etmesi bu türün ilk denemelerine yol açmış olduğu söylenebilir. Oyun güdüsü de insanlık tarihinde son derece eskidir. "İnsanoğlu doğuştan homo ludens'dir, yani oynayan insandır. İlkel insanın, çevresini tanıması, öğrenmesi, bilgi edinmesi ve sanatı oyunla başlamıştır; bu insanın yaşamını var eden kültür, oyundur" (Nutku, 2006: 14). Kuklalar da insanlık tarihinde, kimi zaman ritüelleri gerçekleştirmede, kimi zaman eğitici, kimi zaman ise eğlendirici birer anlatı aracı olmuştur.

Kukla görünüşüyle onu canlandırandan ayrı bir imgesel çağrışım yapan bağımsız kimlikteki bir anlatıcıdır. İnsanımsı olabilir ancak insana benzemek zorunda değildir. "Kukla, çoğunlukla tasarım ürünü olan, el yapımı, seyirci önünde canlı olduğu yanılgısını oluşturacak biçimde temsil ettiği karakter, tip, duygu, ya da düşüncenin özelliklerine uygun biçimde, dışarıdan bir kuvvet uygulanarak hareket ettirilen bir gösteri nesnesidir. Adını verdiği tiyatro biçiminin baş aktörüdür" (Ersan, 2018b: 7). Eğitimde kukla konusuna girmeden önce çocuk ve tiyatro ilişkisi-

ne değinerek, çocuk seyirci başlıkları üzerinden çocuk gelişiminde kuklaların etkisi konusunu aktarılacaktır. Literatür taramada, uluslararası literatürde kuklanın eğitim ve iletişim araştırmalarında kullanıldığı görülmüş; ulusal literatürde benzer çalışmalara rastlanmamıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Unima'nın (Union International de la Marionette-Uluslararası Kukla Birliği) Eğitimde Kukla, Gelişim ve Terapi Komisyonu'nun bu alanda çok sayıda etkinlik, araştırma ve yayını (Kroflin, 2012) bulunmaktadır. Bunların yanında farklı yazarların yazmış olduğu 'The Power of Puppet' (Kuklanın Gücü) başlıklı, kukla, eğitim ve iletişim içerikli çalışmalar söz konusudur. Örneğin, Judith Harris (2013), çocukların iletişim, dil ve okuryazarlık becerilerine etkisi yönünden kuklaları ele almış; Phoebe Doyle (2013) kuklaların güçlü bir araç oluşu üzerinde durmuş; Viv Hampshire (2010) ise yine çocukların iletişim becerilerine vurgu yaparak aynı zamanda hayal gücünü geliştirici etkisine de değinmiştir. Bu çalışma, çocuk, tiyatro ve kukla ilişkisine kısa bir bakışla, kukla ve iletişim gelişimi ilişkisine yapılmış akademik çalışmalara ve bir uygulama örneğinin incelemesine dayanmaktadır.

2. ÇOCUK, TİYATRO, DRAMA

Özdemir Nutku çocukta tiyatronun ilkel bir biçiminin çok erken çağlarda ortaya çıktığını belirtmiştir: "önce öykünme sonra da deney ile

sürdürülen bu ilkel tiyatro biçimi, önce hareket'i sonra da konuşma'yı kullanır. Yani tiyatro çocukta oyun ile başlar" (Nutku, 2006: 80).

Çocuk tiyatrosu sınıf, ırk, cinsiyet, din, ulus ayrımı olmaksızın tüm çocuklara hitap eder. Moses Goldberg, çocukların tiyatro ile sanatsal eğitimi ni şöyle gruplar: Çocuk tiyatrosu, çocuk draması, yaratıcı drama, kukla tiyatrosu. Çocuk tiyatrosu, tiyatronun temel kuralları çerçevesinde çocuk seyirciye bir oyun sunulmasıdır. Çocuk draması, çocuklar için, çocuklar tarafından yapılan tiyatrodur; çocuk tiyatrosu ve yaratıcı dramayı da kapsayan daha geniş bir kapsamı vardır. Yaratıcı drama, çocukların bir lider eşliğinde drama yoluyla kendilerini ifade ettiği kapalı bir etkinliktir (Goldberg, 2008: 12).

Eğitimde de yaratıcı dramada da kukla kullanımı yine çocuk için bu faydaları sağlamaktadır. Yaratıcı drama, eğitim sürecinin parçası olabilir/ çocuk canlandırma yolu ile konuyu pekiştirir, sosyalleşme ve konuşma tekniğini iyileştirebilir (Goldberg, 2008: 11). Çocuk tiyatrosu ile yaratıcı drama arasındaki fark; çocuk tiyatrosunda çocuğun izleyici, yaratıcı dramada ise katılımcı olmasıdır. Bu iki durumda da çocuk sanatla temasta bir fayda sağlayacaktır ancak faydanın niteliği elbette değişecektir. Çocuğun inaktif olduğu durumda, mesajı izleme ve dinleme yolu ile alır; aktif olduğu durumda ise deneyim yolu ile mesajı içselleştirir. Her şekilde "dramatik aktivite, zihnin temel yapı ve dinamiklerini aktive ederek zekayı geliştirir" (Courtney, 1990: 34). Kukla ve kukla tiyatrosu da bu gelişimi desteklemektedir.

Kukla tiyatrosu çocuğu hızlı ve hoş giden bir biçimde eğlendirmekle kalmaz; özünde salt bir eğlendirici olmanın ötesindedir. Çocuğun sanatla bağlantı kurmasını, estetik bir duyarlılık kazanmasını sağlar. Neşe kadar hüznü de gösterirken ona hayat ve dünyaya ait kavramları tüm çeşitliliği ile sunar (Sormani, 2010: 138). Kukla tiyatrosu temelde, oyuncu tiyatrosu ile aynı prensipleri taşıyan; ancak oyuncunun yerini kuklanın aldığı, onu canlandıran kuklacıların da sahnede bulunduğu bir türdür.

Çocuklar, kimi zaman ifade edemedikleri üzücü ya da mutlu olayları oyun içinde ortaya koyabilmektedir. Çocuğun çizdiği resim ya da oyun

kurma biçimi, onun ruh dünyasını, duygu ve düşüncelerini anlamak ve çözümlemek için birer kılavuzdur. Kukla, dolayısıyla, rahatlıkla duygu ve düşünceleri ifade eden, o duygu ve düşüncelerin sözcüsü bir aracı konumunda kullanılabilir. Genel itibariyle kuklanın eğlendirici yönü ön planda olsa da çocuk terapisi ve eğitiminde de son derece işlevsel bir araçtır. "Bir nesneye duygu ve düşüncelerini aktarma yeteneği sihirli, ilham verici ve hatta doğru koşullar altında tedavi edicidir. Öğretmenler belli koşullar altında, belirli zamanlarda, belirli öğrencilerin potansiyeline yanıt vermeye hazır olmalıdır ve ulaşılması zor öğrencileri etkilemenin yolu kukla olabilir" (Hunt: 2012: 65).

Kukla tiyatrosu, tarihi boyunca ana akım bir tür olamamış; büyük salonlardan ziyade daha çok gezici kumpanya ve sokak gösterileri ile varlık göstermiştir. Hem ülkemizde hem de dünyada kukla tiyatrosu ile ilgili genel önyargı oldukça uzun bir süre yalnızca çocuklar için sahnelenen bir tiyatro olduğu yönündedir. Aslında farklı kültür ve coğrafyalarda başka türler üzerinden izlenebilecek uzun ve köklü tarihi boyunca yetişkinleri de hedef kitlesi olarak almıştır. Hindistan'da ve Güney Doğu Asya'da dini ritüel ve cenaze törenlerinde kuklalar kullanılırken, Osmanlı İmparatorluğunda kahvehanelerde oynatılan Karagöz, eleştiri aracı olduğu kadar bir çeşit gazete işlevi de görmüştür (Ersan, 2011). Haliyle yetişkin izleyici için oyunun kimi bölümleri daha toplumsal ve politik konulara değinip halkın duygularını sağaltırken, izleyebilen çocukları ise söz komiği ve fiziksel komedi ile eğlendirmiştir.

Kukla tiyatrosunda kuklacı iki şeyi göz önünde bulundurmalıdır: sanatsal yaratımı geliştirmek ve çocuk tarafından algılanabilir ve kabul edilebilir olmasını sağlamak (Sormani, 2010, 138). Kuklacı elbette sahne üzerinde kukla tiyatrosunun estetik gereksinimlerini yerine getirmek ve sanatsal yanını geliştirerek ortaya koymak ister. Buna karşın seyirci, yetişkin ya da çocuk olsun yapının anlaşılır olması önemlidir. Özellikle çocuklar için sözlü ya da sözsüz oyunlarda yaş grubuna göre oyunun anlatmak istediği tema sade ve net olmalıdır.

Çocuk izleyicinin ilgisini ayakta tutmak ve oyu-

nu takip etmesini sağlamak için herhangi bir dramatik metinde analiz ve sentez yanında net bir dil önemlidir. Sadelik dilde, kullanılan kelimelerde, cümle yapısında ve özü ifade eden kısa cümle bölümlerinde açıkça ortaya konmaktadır (Sormani, 2010: 138). Metnin kafa karıştırıcı olmaması önemlidir ancak sadeleştirme adına çok basitleşen metin de yetersiz kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir. Metnin karmaşık ya da sade olmasından ziyade bir bütün olarak kendini açıklaması ve eğlenceli olmasına dikkat edilmelidir (Goldberg, 2008: 133).

Oyun kurgusunda gelişimi doğrusal olan, karakterleri açıkça tanımlanmış tek bir olay örgüsünün yanı sıra, değinilen konularda, zorunlu olarak daraltılmış ve çocuğun yaşına uyarlanmış biçimsel süreçler söz konusudur. Bu sansürlemekten ziyade, çocuk bakış açısından onların problemlerine yönelik geniş bir konu yelpazesine yönelmekle ilgilidir. Yeni teknolojilerin kullanımı, yetişkinlerle ilişkiler, ölüm, terk edilme gibi önemli temaların yanı sıra çok daha basit eğlendirme amaçlı kuklalar arası şakaları içeren gösteriler olabilir. (Sormani, 2010: 138) Goldberg (2008: 138-140) genel bir kural olmadığı vurgusuyla şu niteliklerin çocuk oyunlarında hoşagiden içerikleri belirttiğini ifade etmiştir: sunuluş biçiminde interaktivite, sözel olmayan harekete dayalı, görsel ve işitsel anlatım biçimlerinin kullanılması, tekrar, hareket komiği, yetişkinlerde çocuksu davranışlar, anti kahramanın yenilgisinin farkına varması, idealizm, yemek yemek esnemek gibi fiziksel hazlar, konunun çocuklarla ilgili olması, aksiyon ve sürekli ilerleyen olay örgüsü, çeşitlilik ve ritim.

Tasarımda ise yetişkin tiyatrosu ile aynı prensipler işler, hatta çocuklar için hazırlanan yapımlarda tasarım çok daha önemlidir. Deneyim ve kelime dağarcığının kısıtlılığından ötürü çocukların öyküyü ve karakterleri kavramasını kolaylaştırmak adına tasarımın anlatısal işlevi önem kazanmaktadır; çünkü çocuklar “oyunun önemli bir kısmını görsel iletişim kanalları ile özümser” (Goldberg, 2008: 181). Bütçe burada çok belirleyici bir etmen olmakla birlikte az bütçeyle yaratıcı çözümler üretilebilir. Bununla beraber tasarımın şaşırtıcı ve sürprizli elementleri olmalıdır. Goldberg (2006: 183) sahnede yaratıcı uyaranlara, he-

yecan yaratacak ani ses ve görüntülere ihtiyacı vurgulamakta ve şöyle özetlemektedir: “Çocuk gösteriştin hoşlanır. Büyülü dönüşümleri, fantastik dekorların gerçekleştirilmesini, tuhaf ve orijinal kostümleri, özel efektleri, ışık oyunlarını ve sahne makinelerini sever”. Ancak kukla tiyatrosunda bunun tersini kanıtlayan örnekler de vardır.

3. ÇOCUK, OYUN, KUKLA VE EĞİTİMDE İLETİŞİM

Çocuklar için içgüdüsel olan oyun deneyiminde her şey oyuncak olma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla kurulacak oyun çocuğun hayal gücü ile sınırlıdır. Seri üretimden çıkmış oyuncaklar ise kendi nitelikleri ile oyuna yön verir.

Çocuklar oyun oynarken sıklıkla kişileştirme yaparlar; oyun hamurundan yapılan şekiller, bebekler ya da arabalar gibi nesnelere temsil eden oyuncaklar da çocuğun oyun dünyasında birer karaktere dönüşebilir. Kukla tiyatrosunun temel olan bu kişileştirmeyi, bugün obje tiyatrosu adıyla anılan günlük nesnelere birer karakter olarak sahnede canlandığı tiyatro biçimi olarak görebiliriz. Bu bağlamda obje tiyatrosunun çocuklukta oynama içgüdüseli ile bağlantısı vardır. Çocuk da kendi oyun dünyasının kuklacısıdır (Ersan, 2018a).

Kuklaların onu oynatan kuklacıdan bağımsız bir varlık gibi düşünülmesi söz konusudur. Dolayısıyla bu, kuklaların söylenemeyeni söyleyebilen, yapılması kabul görmeyeni yapabilen varlıklar olmasına izin verir. Kendi gerçeklikleri içinde onlar pek çok şeyi yapabilir. Bernier ve O’Hare (2005: 169) kuklaların insan ya da insan olmayan sembolik temsiliyetleri olabileceğini, gerçek hayat öykülerini canlandırma, hatırlama için kullanılabilceğini, sosyalleşme ve takım çalışmasını cesaretlendirici olduğunu, kişilerarası iletişim ve rolleri geliştirdiğini ve oynatanın yerine konuşarak teröpatik etkisi olabileceğini belirtmiştir. İngiltere’nin ünlü el kuklası Punch ve onun akrabaları sayılan İtalya’da Pulcinella, Almanya’da Kaspar, Rusya’da Petrushka ölüme kafa tutabilir, bir bebeği pencereden fırlatabilirdi. Kuklaların sahnelerinde sahip oldukları bu özgürlük onlarla kurulan ilişkinin de daha dolaysız ve doğrudan olabilmesine izin vermektedir. Belki de bu

sebeple çocuklar için kukla daha rahat iletişim kurabildiği bir akran vazifesi görmektedir. Diğer yandan çocuk kuklayı oynatan olacaksa bu kez onun aracılığıyla iletişim kurabilmektedir.

Kostüm, tiyatrodan oyuncuyu başka biri yapar, canlandırdığı oyun kişisine dönüştürür. “Kıyafet değiştiren ya da maske takan bir insan başka bir insandır artık; bu başkası korkunç da olabilir, gülünç de, önemli olan insanın kendisinden ötede bambaşka biri olmasıdır” (Nutku, 2006: 17) diyerek Özdemir Nutku kostümün ya da maskenin kişiyi nasıl etkilediğini vurgulamıştır. Bu kukla için de geçerlidir, özellikle çocuk kuklayı oynattığında kendisinden bir başkası olmanın özgürlüğü ile söyleyemediklerini daha rahat dile getirir. Çocuklarla iletişim becerilerinin kukla ile çok daha rahat olduğunu kanıtlayan çalışmalar söz konusudur.

Martin, Kuhl ve Haroldson (1972) gerçekleştirdikleri deneyde kekeleyen iki okul öncesi öğrencisini konuşan bir kukla ile 20 dakikalık seanslara almışlardır. Tedavi her kekelemede kuklanın 10 saniye boyunca çocuğun görüşünden çıkarılması ile devam etmiş ve iki çocukta da tekrar eden seanslar ve pekiştirme seanslarında kekelemeleri tamamen geçmiştir. Bir başka çalışmada öyküsel terapide kuklanın işlevselliğini araştıran Butler, Guterman ve Rudes (2009) çocukların kuklayı problemin dışavurum sürecini kristalize eden ve değişime katkıda bulunan bir unsur olarak tanımlamıştır.

Remer ve Tzuriel (2015) araştırmalarında erken çocuklukta eğitimde kukla kullanımının çocukların katılımını ve ilgisini arttırdığı, dikkat süresini uzattığı ve öğrenme sürecine dahil olma oranlarının yükseldiğini belirtmiştir. Araştırmacılar aynı çalışmada eğitimcilerin kukla ile çalışma deneyimlerini de değerlendirmiş; eğitimciler kendilerine daha güvenli ve daha profesyonel hissettiklerini ifade etmiştir. Eğitim sırasında daha net bir tavırla davrandıklarını, ilginç olduklarını hissettiklerini ve interaktif bir eğitim iletişimi kurduklarını ifade etmişlerdir. Kuklalar sayesinde çocuklarla iletişimde daha yakın ilişkiler kurabilmişlerdir.

Kuklaların, erken çocukluk döneminde kullanımını ile ilgili klinik araştırmalar iletişim kurma,

katılımı artırma ve davranış değiştirmede etkili olduğunu göstermiştir. İzmir’de Goethe Institut’un Çocuk Perspektifi ve Yaratıcılık Projesi kapsamındaki ‘Çocuklar için Atölye Çalışmaları: İlk ve Ortaokullar’da Kültürel Eğitimin Teşvik Edilmesi’ adlı Suriyeli çocukların da bulunduğu dezavantajlı bir bölgedeki ilköğretim okulunda gerçekleşmiş yaratıcı drama ve kukla tiyatrosunu buluşturan çalışma buna örnek olarak sunulabilir. 2018 yılı 7 Ekim- 9 Aralık arası gerçekleşmiş, 96 saatlik bir atölye programını kapsayan bu projede 40’a yakın ilköğrencisi çalışmaya katılmıştır. Atölye programında önce psikodrama çalışmaları ile öğrencilerin kendi öykülerini oluşturmaları sağlanmış bu öyküler çocuklar tarafından resmedildikten sonra bu resimlerdeki karakter ve mekanlar çocuklarla Cumartesi ve Pazar günleri gerçekleşen uygulamalarda kukla ve dekorlara dönüşmüştür. Atölye lideri olan yazar ve DEÜ Sahne Sanatları Bölümü Sahne Tasarımı Anasanat Dalı öğrencileri olan yardımcı eğitimciler gözetiminde her bir çocuğun bireysel öyküsü en fazla 5 dakika olacak birer kukla gösterisine dönüştürülmüştür. Katılımcı Suriye göçmeni bir öğrenci, projenin başında dil engeli sebebiyle oldukça içine kapanık ve katılımı reddeden bir tavır göstermekteydi; kukla yapım aşamaları geliştikçe daha fazla katılımcı olmuş diğer çocuklarla da etkileşime girmeye başlamıştır. Kuklası bittiğinde eğitimin başında hiç gülmeyen ve göz temasından kaçınan öğrenci gülmeye başlamış ve kukla vasıtasıyla daha fazla iletişim kurmuştur.

Çocuk, kukla tiyatrosunda zengin bir imge ve gerçeklik alanı bulur ancak bu çok zengin ve yaratıcı estetik deneyimler aynı zamanda çocuğun duyarlılığını da geliştirir (Sormani, 2010: 138). 2012 yılında 6. İzmir Uluslararası Kukla Günleri kapsamında Amerikalı eğitimci ve üstün zekalı çocuk eğitimi uzmanı Jennifer Hunt ‘Eğitimde Kukla’ başlıklı konferansında çarpıcı bir örnek paylaşmıştır. Eğitim verdiği bir okul öncesi sınıfında, Amerika’da yeni eğitime başlamış ve İngilizce dil hakimiyeti henüz kazanmamış bir Türk öğrencisi ile bulunduğu sınıftaki ana dili İngilizce olan çocuklar arasında iletişim problemlerinden kaynaklı sosyal gerilim söz konusu olduğunu aktarmıştır. Hunt bu gerilimi çözmek için kuklaları kullanmış; öncelikle sınıfta gölge oyu-

nunu Karagöz ve Hacivat'ı tanıtmış daha sonra öğrencilere kısa birer gösteri hazırlamalarını istemiştir. Türk öğrenciden İngilizce bir sunum isterken, diğer öğrencilerden Türkçe bir sunum istemiştir. 1-2 dakika kadar sürecek kısa ve basit diyalogda ana dili İngilizce olan öğrenciler yeni bir dili öğrenme deneyiminin zorluğunu yaşayarak arkadaşlarına karşı empati geliştirmiştir. Hunt bu proje sonrası çocukların arasındaki sosyal gerilimin azaldığını birbirleri ile kelime alışverişi yaptıklarını ifade etmiştir. Özetle kuklayı iletişimi kolaylaştırıcı ve kaynaştırıcı bir etmen olarak dersine entegre etmiştir.

Kukla kullanımı genel anlamda sınıf ortamının verdiği gerginliği azaltacak öğrencilerin kendini daha rahat hissettiği bir atmosfer sağlayacaktır. Sylwester (1994), duygulanımın öğrenme becerisine etkisi üzerine çalışmasında duygusal baskı ve gerginliğin öğrenme becerisini olumsuz; güven ve rahat bir ortamın ise öğrenme sürecini olumlu etkilediğini belirtmiştir. Eğitsel amaçla kullanıldığında “kukla, sosyal, duygusal algı ve okuma yazma becerisi geliştirir; öykü anlatıcılık becerilerini teşvik eder; yaratıcı düşünme problem çözme çocuklarda kendine güveni artırır” (Synovitz, 1999: 146). Bunların yanında, dikkat toplama, konuların pekiştirilmesi ve kendini ifade becerisini geliştirmek için işlevseldir. Sınıf ortamında öğretmek için kullanıldığında, çocuk yalnızca konuya değil; eğer kuklasını da kendisi üretiyorsa malzeme, renk ve biçimlerin dönüşümüne bizzat tanık olarak sanatla ifade etmeyi deneyimleyecektir (Ersan, 2018a).

Sandra M. Reidmiller 2010 yılına ait tez çalışmasında kuklaların ortaokullarda İngilizce kelime öğrenimine iyileştirici etkisi ile kuklanın türünün bu öğrenme deneyiminde farklı etki yaratıp yaratmadığını araştırmıştır. Sonuç olarak kukla kullanımının İngilizce kelime öğreniminde daha olumlu sonuçlar alınmasına katkısı olduğunu ortaya koymuştur. Pahalı malzemedan profesyonel kuklalar kadar ev yapımı sade kuklaların da aynı işlevi gördüğü ayrıca tespit edilmiştir. Özellikle ders içinde dikkat dağılması ve sıkılma durumunda boşluğu dolduracak bir katalizör olabilir. Örnek araştırmada ayrıca okul öncesi ve ilkokulda kukla kullanımının eğitimi destekleyici etkisi vurgulanmıştır.

Karşıt bir bakış açısı da kuklaların oyunsuluğunun başlı başına dikkat dağıtıcı olduğu yönünde olabilir. Ancak, Wallace ve Mishina'nın 2004'teki araştırmasına göre kukla kullanımı ve öğrenci dikkati arasında pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Brooklyn'deki iki okuldaki birinci sınıf öğrencileri arasında yürütülen araştırmada kuklaların sınıf içi etkinliklere dikkat ve katılımında öğrenci ilgisini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Genel etkileri olumlu olsa da kuklayla etkileşim her zaman olumlu olmayabilir. Yaş grubuna bağlı olarak düşük oranda yetişkinlerde de kuklanın tekinsiz bir his vererek ürkütücü olması durumu da söz konusudur. Bu durum daha çok yaşam belirtisi göstermeyen ve hareket etmesi beklenmeyen nesnelerin, yaşayan şeylere benzeyerek hareket etmesinden duyulan tedirginlik olarak özetlenebilir. Robotik alanında profesör olan Masahiro Mori'nin 1970'de ilk defa yayınlanmış olan, insanların, insansı görünen robotlara verdiği tepkiler üzerine yazdığı *Uncanny Valley* başlıklı makalesinde (Mori, 2017) değindiği bu tekinsizlik durumu kuklalar için de geçerlidir ve kukla literatüründe (Gross, 2011) de kullanılmaya başlanmıştır.

Bu nadir de olsa görünen bir durumdur ve aynı yaş gruplarında kimi çocukta olumlu tepki, kimi çocukta kaçınma tepkisi gözlenebilir. Kukla ile bu anlamda olumlu iletişim kuramayan çocuklar için eğitimde sağlıklı bir etkileşim ve sonuç almak söz konusu olmayabilir. Olumlu akran tepkisi ve cesaretlendirici bir yaklaşım bu anlamda çocuğun yaklaşımını değiştirebilir.

Kukla eğitimde araç olarak kullanılmasının ötesinde kukla tiyatrosu çocuğun aktif katılımında kendi öz nitelikleriyle de geliştirici bir öneme sahiptir. Kukla tiyatrosu, sosyal, fiziksel ve artistik becerileri geliştirir niteliktedir. “Kuklayı tasarlama ve yapım aşamasında çocuk motor becerilerini geliştirir. Bir yandan kesme, katlama, yapıştırma gibi aktivitelerde bulunurken, biçim konusunda düşünerek artistik olarak kendi beğenisini ortaya koyar. Düşünce süreçlerini geliştiren tasarı ve yapım aşaması koordinasyon becerisini de arttırmaktadır. Çocuk yalnızca eliyle bir üretimde bulunmaz, düşündüğünü üç boyutlu hale getirmek üzere zihinsel bir tasarı süreci de geçirir. Bunların yanı sıra kuklanın yapım

aşamalarını takip etmek, çocuğun sabır olgusunu anlamasına yardımcı olur ve sonuçta ortaya çıkan sanatsal bir üretimin parçası olan bir üründür. Bu sanatsal üretim uygulama aşamasında bireysel gibi görünse de sahneye koyma aslında bir grup çalışmasını gerektirir” (Ersan, 2018a).

Kukla tiyatrosu da diğer sahne sanatları gibi kolektif bir çalışmadır. Prova süreci ve sahneleme çocuklar için karşdakini duymayı, dinlemeyi, saygı ve sabır göstermeyi deneyimleyerek öğrendiği bir süreçtir. Sahne sırasını beklemenin yanı sıra diğer karakteri canlandıran arkadaşına alan bırakmaya dikkat etmeyi öğrenir. Rol arkadaşlarının sahne üzerindeki hareketlerini aynı anda takip etmesi gerekirken; bir yandan da kendi canlandırdığı kuklanın rolüne konsantre olması gerekir, ki bu dikkat ve odaklanma becerisini geliştirecektir (Ersan, 2018a).

Kukla oynatan çocuk, sadece bir bebeği, bir nesneyi ya da onun ihtiva ettiği malzemeleri hareket ettirmez, onun sembolize ettiği her şeyi oynatır. Çocuk seyirci gibi çocuk oyuncu için de kuklayı sunuş biçimi ve metin, jest ya da sahne tasarımına ait sahnelemenin tüm elementlerini içinde barındıran farklı kodların uygulanması karmaşık zihinsel süreçleri gerektirir ve zengin bir entelektüel gelişime işaret eder (Cara, 2006: 20-21). Daha önce bahsi geçen Çocuk Perspektifi ve Yaratıcılık Projesi sonunda her çocuk kendi oluşturdukları kısa bir öykü ile maksimum 5 dakikalık bir kukla oyunu sergilemiştir. Kuklayı yapma sürecinde el becerileri ve malzemeyi dönüştürme deneyimi edinmişlerdir. Kimi öyküler birden fazla karakteri içerdiğinden çocuklar birbirlerinin kısa gösterilerinde de rol almışlar; aynı zamanda diğer gösterilerin de izleyicisi olmuşlardır. Sahnede kendi oyunlarını sergilerken de birlikte sahneyi paylaştıkları arkadaşlarını duyma, dinleme bunun yanında olup biteni takip ve koordinasyon becerisini geliştirmiş oldular.

Moses Goldberg, teorik olarak sanatsal eğitimin, sanatla dört tür ilişkiyi içerdiğini belirtir: Değerlendirme, performans, analiz, toplum bilimsel farkındalık. Sanatsal değerlendirme gözlemcinin sanata tepkisi; performans, tekniklerin öğrenilmesi; analiz bu deneyimin felsefi boyutunu bulmak için bir çözümleme; toplum bilimsel farkındalık ise sanatın insan hayatındaki rolünü

araştırmayı içerir (Goldberg, 2008: 10). Bu açıdan bakarsak sanatsal bir üretim içinde alınan görev, çocukta salt tekniklerle ilgili bilgilenmeyi sağlamaz; sorumluluk duygusunu geliştirirken çevresiyle açık iletişim kurmayı da öğretir. Çocuğun kendi özgün üretiminin, ortak bir çalışmada kullanıldığını görmesi, kendine güveni geliştirir, bu da doğal olarak öğrenim hayatında motivasyonu arttırır.

Kukla onu iyi tanıyan bir oyuncuya her zaman emeğinin karşılığını verir. Kuklacının kuklasıyla geçirdiği zaman onun sınırlarını çözmesine ve yapabileceklerini en üst seviyede gerçekleştirmesine olanak tanır. Cara (2006: 23) nesneye- burada kuklaya- güvenebilmenin kişinin kendine güvenmesini de mümkün kıldığını ve bunun pedagojik olarak ilginç olduğunu belirtmiştir.

4. SONUÇ

Sanat, özü gereği iletişimde bir araçtır. Dolayısıyla sanat nesnesi, sanatı icra eden ve alımlayıcısı arasında bir köprü oluşturur. Tüm tarihi içinde farklı coğrafyalarda farklı önem taşıyan, hatta dini ritüellerde ilahi güçlerle iletişimi olanaklı kılan kukla türleri mevcut olsa da kukla tiyatrosu, genel olarak diğer gösteri sanatları ile kıyaslandığında, ana akımın dışında kalmış daha çok sokakla ve çocuklarla ilişkilendirilmiştir. Kuklanın seyircisi ile kurduğu iletişimin, dolaysız ve samimi doğası, onun çocuklarla dürüst bir iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Çocuk için kukla bir temsil nesnesinden ziyade oyun arkadaşı bir akran gibidir. Bunun sonucu olarak çocuklar kukla ile filtresiz ve direkt iletişim kurmak için kendilerini daha rahat hissederler. Diğer yandan kuklanın oyuncusundan bağımsız bir karakter olarak algılanması durumu söz konusudur. Bu da çocuklar için kukla ile daha dürüst bir etkileşime girmeyi kolaylaştırmaktadır. Kuklayı oynatan öğretmen ya da terapist çocuğa kukla aracılığı ile ulaşabilmektedir.

Karşılıklı diyalog kurmanın yanı sıra kuklanın, kekemelik gibi bir dil ve konuşma probleminin aşılmasında işlevsel olduğu çalışma içinde yapılan çalışmalara dayandırılarak ifade edilmiştir. Kukla eğitimde iletişimi geliştiren kendini ifade becerisini güçlendirir ayrıca akranlar arasındaki iletişimi de kolaylaştıran bir tarafı vardır.

Kuklanın avantajı tüm bu kazanımları çocuğun bir oyun, oyunsuluk içinde elde etmesinde yatar. Dolayısıyla kukla didaktik değil deneyimle gerçekleşen bir öğrenme ortamı oluşmasına olanak tanır. Bunun sonucunda, çocuk için oyun ve ders arasındaki çizgi kukla sayesinde silikleşir. Kukla sayesinde oluşan informal ortamlar iletişim bariyerleri ortadan kalkarak öğrenciye ulaşmak kolaylaşır. Diğer yandan öğrencinin kendini ifade etmesi konuşanın kendisi değil de kukla olduğu duygusuyla kolaylaşmaktadır. Bu çalışmanın da vurgulamaya çalıştığı gibi çocuklarla iletişimde ve çocukların iletişim becerilerini geliştirmede kuklalar işlevseldir. Bir sınıf ya da atölye ortamında kuklalar araç olarak kullanılabilir ve barışçıl sınıf ortamı oluşturmaktan, sosyal becerileri geliştirmeye, bir konuyu anlatmaktan, o konuyu pekiştirmeye kadar farklı amaçlarla kuklalarla çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda uygulama örneklerinin de pedagojik ve akademik çalışmalarla belgelenmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

- BERNIER, M., & O'HARE, J. (Eds.). (2005). *Puppetry in education and therapy: Unlocking doors to the mind and heart*. AuthorHouse.
- BUTLER, S., GUTERMAN, J. T., & RUDES, J. (2009). Using puppets with children in narrative therapy to externalize the problem. *Journal of Mental Health Counseling, 31*(3).
- CARA, A. (2006). *La marionnette de l'objet manipulé a l'objet théâtral*, Champagne-Ardenne: Scérén.
- COURTNEY, R. (1990). *Drama and intelligence: A cognitive theory*. London: McGillQueens University Press.
- DOYLE, P. (2011). The power of puppets. *Practical Pre-School, 2011*(127), 18-19.
- ERSAN, I. (2011). *Gölge oyununda figür ve Türk gölge oyunu Karagöz*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sahne Sanatları Bölümü.
- ERSAN, I. (2018a). Oyun, Çocuk ve Kukla: Düş Dünyasına Yolculuk, *Kuklaname* (Festival Gazetesi), İzmir: İzmir Uluslararası Kukla Günleri Yayını.
- ERSAN, I. (2018b). 21. yüzyıl kukla tiyatrosunda imge-ileti ilişkisi bağlamında kukla ve oynatıcı dinamiği, [Yayın-

lanmamış Doktora Tezi], İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sahne Sanatları Bölümü.

- GOLDBERG, M. (2008), *Tiyatro ve Çocuk*, İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- GROSS, K. (2011). *Puppet: An essay on uncanny life*. University of Chicago Press.
- Hampshire, V. (2010). The power of puppets!. *Child Care, 7*(6), 10-11.
- HARRIES, J. (2007). The power of puppets. *Early Years Educator, 9*(4), xiv-xvi.
- HARRIS, P. P. , SMITH, L. G., & WONG, S. E. (2018). The Power of Puppets to Reach & Teach Under-Achieving Gifted Children. *National Cross-Cultural Counseling and Education Conference for Research, Action, and Change*. 18.
- HUNT. J. (2012), 6. *İzmir Uluslararası Kukla Günleri program kitapçığı*, İzmir.
- KROFLIN, L. (Ed.). (2012). *The power of the puppet*, Zagreb: UNIMA.
- MARTIN, R. R., KUHL, P., & HAROLDSON, S. (1972). An experimental treatment with two preschool stuttering children. *Journal of Speech and Hearing Research, 15*(4), 743-752.
- MORI, M. (2017). The uncanny valley: The original essay by Masahiro Mori. *IEEE Robots & Automation Magazine*.
- NUTKU, Ö. (2006), *Oyun, Çocuk, Tiyatro*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- REIDMILLER, S. M. (2010). *The impact of puppets and types of puppets on student achievement in the learning of vocabulary in a secondary senior level English content Class*. Robert Morris University.
- REMER, R., & TZURIEL, D. (2015). " I Teach Better with the Puppet"-Use of Puppet as a Mediating Tool in Kindergarten Education—an Evaluation. *American Journal of Educational Research, 3*(3), 356-365.
- SORMANI, N.L. (2010), *La critique est difficile, l'enfance aussi, Puck La Marionnette et les Autre Arts*, Charleville- Mézieres: Institut international de la marionnette.
- SYLWESTER, R. (1994). How emotions affect learning. *Educational Leadership 52*(2), 60- 64.
- SYNOVITZ, L. (1999). Using puppetry in a coordinated school health program. *Journal of School health. 69*(4), 145-147.
- WALLACE, A. & MISHINA, L. (2004). Relations between the use of puppetry in the classroom, student attention, and student involvement. Brooklyn College.